

MISCELANEA

DÍLO, NAD NÍMŽ JE MOŽNÉ SE HODNĚ NAUČIT

Bořivoj Srba: *Více než hry. Dramatická tvorba Ludvíka Kundery*. Vydala Janáčkova akademie múzických umění v Brně, Acta musicologica et theatrologica, sv. 12, Brno 2006, 828 stran. Grafická úprava Jan Rajlich st.

Nelehko se bere do rukou monografie Bořivoje Srby *Více než hry. Dramatická tvorba Ludvíka Kundery*, kniha v pevné vazbě o více než osmi stech stranách, na první pohled spíše podobná publikaci slovníkového typu, kterou nemůžeme brát s sebou ke čtení na dlouhé cesty či jako příručku k běžnému studiu v čítárně. Tato publikace vyžaduje po nás dlouhé soustředění, klid a čas, vyžaduje po nás udělat si pro ni prostor, věnovat tématu více než pouze pozornost jaksi „mimochodem“. A to rovněž proto, že bychom si k ní měli současně pořídit všechny dramatické texty L. Kundery, které našťestí máme v současné době k dispozici v souborném vydání nakladatelství Atlantis (Spisy L.K., sv. VI – *Ve vánici*; sv. VII – *Králové, zločinci, mágové*, Brno 1998). Napadá nás přitom, že tato kniha by mohla být skvělou „základnou“ pro půlroční seminář studentů dramaturgie a teatrologie o epice, lyrice a dramatice, zejména pak o propustné hranici mezi těmito literárními druhy a o vývoji činoherního divadla v posledním zhruba půlstoletí...

Ale Srbova kniha se bere do rukou nelehko také proto, že nám k ní chybí ještě mnoho dalších knih, které zatím nejsou o českém dramatu a divadle napsány (především pak podrobné dějiny českého divadla dvacátého století a lexikon osobností moderního českého divadla). Je to ovšem znát již ze samotného stylu, neboť autor se snaží s úsilím mravenčím nejen analyzovat a vyložit předmět svého zájmu a přispět po svém, „svědčit“ v rámci nikdy nekončícího procesu poznávání, nýbrž činí tak s potřebou nenechat zapadnout žádný detail. Záhy, již po přečtení prvních desítek stran, nám také jasně vyvstane stále – až konfesně pojímané – autorovo východisko: že k povinností vědce patří úsilí o přesnost a preciznost ve vyjadřování.

Po přečtení se nám nepochybně mnoho věcí projasní, jelikož Bořivoj Srba umí skvěle, logicky a systematicky věci vyložit a osvětlit. Je to totiž opravdu dílo především pedagogické a proto nás nepřekvapí vydavatel publikace: Janáčkova akademie múzických umění. V jazyku i stylu profesor Srba nezapře v sobě celoživotního učitele, v jeho dlouhých a bohatě rozvitých souvětích ho také plně poznáváme (a my, kteří máme tu čest ho znát osobně, ho dokonce přímo „slyšíme“).

V předmluvě nás autor nejprve zevrubně seznámí s předmětem své analýzy a vysvětlí svá ideová, metodická i osobní východiska. Nejde mu „jen“ o seznámení s tvorbou LK. Především chce na konkrétním materiálu pocházejícím od jediného autora ukázat, jak v moderním umění přerůstají hranice mezi druhy a žánry a jak se právě tomuto dramatikovi „tak jako jeho předchůdcům z řad avantgardy ve třicátých letech XX. století“, stává ústředním principem „tvárný princip básnického vyjadřování, princip lyrické subjektivace obrazu skutečnosti dílem přinášeného, subjektivace prováděné z pozic v díle zřetelně exponovaného subjektu tvůrce díla, začleňujícího se do zobrazení v podobě činitelů, jaké známe z epiky nebo z lyriky, vypravěče či „básnického já“, často zde vymodelovaných do podoby čtenáři, posluchači či divákovi naplno se zjevující postavy mluvčího díla (nebo několika postav takových mluvčích), již ovšem někdy může být i některá z postav

angažovaných v samém předváděném příběhu.“ (s. 9) Východiskem Srbova „psaní“ tedy není pouze úsilí shrnout a rozřadit dramatické dílo Ludvíka Kundery a zpřístupnit ho čtenáři, nýbrž autor hodlá doložit, že v kontextu vývoje dramatické tvorby představují Kunderovy hry „osobitý pokus navázat na přerušenu vývojovou linii českého poetického dramatu a divadla“ (s. 10) a otevírají po svém způsobu cestu novým vývojovým možnostem. Čímž také předznamenává, že mu nejde „jenom“ o literaturu, o dramatický text a jeho historické proměny, ale také o inscenaci, o divadlo „ve službách dramatu“ (a rovněž i o rozhlas a film). Vztah drama - divadlo nechápe toliko v zastaralé pojmové dichotomii dvou uměleckých druhů, ale v rámci jediného nazírání na ně jako na fenomén uměleckého vyjádření (a sebevyjádření). Tímto obecně načrtnutým východiskem se nám ovšem vysvětlí již sám titul knihy *Více než hry*.

Dramatické dílo Ludvíka Kundery (1920) v sobě zahrnuje mnoho vrstev a klene se v oblouku rozprostřeném na velké časové ploše: obdobím spojeným s událostmi kolem XX. sjezdu KSSS a odhalení tzv. kultu osobnosti počínaje, přes všeobecnou společenskou potřebu reflektovat události druhé světové války a období „rudé totality“ ve „zlatých šedesátých“ letech, přes tzv. normalizaci 70. a 80. let až po obnovení demokracie a plurality po roce 1989.

Samotný výklad začíná autor kapitolou „Ludvík Kundera – život a dílo“. Ta je podrobným encyklopedickým heslem svého druhu: hustě řádkovaným petitem je na deseti stranách vyložen životní osud básníka, překladatele, dramaturga, editora etc., čímž je čtenář zevrubně seznámen se všemi nutnými biografickými fakty. Následující kapitola pak stejným způsobem na deseti stranách sumarizuje a přehledně bilancuje Kunderovo literární dílo. Tím je zručně připravena „půda“ pro vlastní zkoumání a výklad – teoreticky již není třeba se vracet k zmíněným a vysvětleným faktům (ačkoliv autor z poctivosti sobě vlastní tak činí i opakovaně) a je možné soustředit se plně na jednotlivá dramata a zejména pak na výchozí „širší“, výše načrtnutý, autorský plán.

Dalším pojednáním Srba otevírá jakoby teprve vlastní – samostatnou – knihu, která nese titul „Dramatická tvorba Ludvíka Kundery“. Nejprve se znovu vrací k náhledu na celou dramatickou tvorbu LK a v úvodní kapitole „Programová východiska“ se pokusí opět vymezit hlavní témata celého dramatického díla, určující způsoby, které básník volil při jejich zpracování a všímá si různých stylových aspektů, jež charakterizují Kunderovo dramatické dílo. Tato úvodní kapitola je jedním z vrcholů knihy, pozoruhodná je autorova schopnost čtivě a logicky vyložit čtenáři vše podstatné, přičemž plynule kombinuje způsob diachronního výkladu se synchronními zobecněními, všímá si daného osobního i historického kontextu, zvyrazňuje fakta, která je třeba znát pro pochopení Kunderových her. V kapitole autor vychází maximálně vstříc čtenáři a dobře chápe funkce vědeckých monografií: utřídit materiál, pojmenovat a vložit do souvislosti a kauzality. Následně pokračuje zevrubnou analýzou satirické lyricko-epické skladby *Historie Velikého Kýžala*, která je jednak zajímavou ilustrací společensko-politické atmosféry v Československu kolem roku 1956, jehož první verzi, resp. ukázkou najdeme ovšem již v oficiálně vydaném *Básnickém almanachu 1957* (ed. Jan Noha, Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, Praha 1958), jednak příhodným materiálem k doložení toho, co je pro Kunderovu tvorbu příznačné: druhového a žánrového synkretismu.

Hlavním „vodítkem“ Srbova výkladu je žánrové a tematické zařazení jednotlivých dramát LK a způsoby, jakými autor danou tematiku v různých etapách své tvorby tvarově uchopil. Výklad rozčlenil pouze do dvou přehledných hlavních kapitol (1. „Hry ve způsobu básní“, 2. „Hry o lidech v proměnách času“), které se dále dělí podle jednotlivých her, přičemž řazení v podstatě odpovídá chronologii.

Pro hry z první kapitoly, ač se jedná o dramatické texty velmi různé a vzájemně odlišné platí, že se vesměs vyznačují otevřenou dramatickou strukturou a v jejich syžetové výstavbě se uplatňují principy lyrizace a epizace, proto je v nich také přítomný interní subjekt, ať již vypravěče nebo básníka, jenž se osobitě zmocňuje zobrazované reality.

Druhá kapitola pak pojednává o dramatických textech, jež – ačkoli se tomuto žánrovému zařazení poněkud vzpouzí – bychom mohli nazvat hrami historickými (*Sny Karla IV.*, *Čtyři ženy Karla IV.*, *Vrtakavý král*, *Královna Dagmar*, *Radosti života* aj.) a již z logiky samotné historické látky, kterou zpracovávají, se proto vyznačují sevřenější a pravidelnější dramatickou stavbou.

Je to pozoruhodné čtení a stále nám přichází na mysl, že Bořivoj Srba nechce nechat zapadnout do zapomnění „kdejaký“ detail, každou přímou i nepřímou souvislost, což ovšem místy může být i ke škodě věci, neboť tím vlastní výklad mnohdy zatěžuje odbočkami a vysvětlivkami. Tento způsob výkladu autora přivedl k potřebě někdy znovu zopakovat výchozí teze, myšlenku či údaj. Autor svá témata obkružuje. Na jedné straně je to velmi inspirativní způsob myšlení, jímž nám autor signalizuje, že proces poznávání není nikdy ukončen, že si není zcela jist a vždy je dostatek místa pro pochybnosti, tedy i pro nás – čtenáře, kteří můžeme znovu dané téma promýšlet a domýšlet, současně je však tento sympatický způsob myšlení v ostrém nesouladu se Srbovým jazykem a stylem, který se většinou vyznačuje sugestivní jistotou, úsilím po exaktní jednoznačnosti a doslovnosti.

Jen některé monografie jsou také výrazem vlastního poznávacího procesu, kdy jejich autoři programově usilují o to, aby předmětu své pozornosti ještě nevtiskli pečeť definitivního výkladu, nesugerovali čtenáři domněnku, že je látka plně poznána, pojmenovaná, popsána a tím i do jisté míry zmrtvělá. Pro takový text je charakteristický diskurzivní jazyk, obcházení kolem témat, zahrnující v sobě jakousi vnitřní „dialogičnost“. Je pro ni příznačné imanentní znejišťování i následné ujišťování sama sebe (proto potřeba příkladů a ukázek, ačkoli již vše bylo zdánlivě jasně řečeno). Je zde stále přítomná pochybnost, vůle k hledání... Jedna z vícero předností Srbovy monografie je, že vás právě v dobrém smyslu „nakazí“ svým zájmem o téma a vzbudí zvědavost, usměrní na čas vaše zájmy. I v tomto má kniha velký smysl a význam pedagogický.

Obrazová příloha publikace obsahuje několik desítek fotografií z divadelních a televizních inscenací her LK (oceňme, že se je autor snažil vybírat také pokud možno podle toho, které nebyly publikovány ve spisech LK).

Ale není na tomto světě člověka takového, který by byl dokonalý a neudělal omyly. V první řadě zde zásadně chybí řádně vedený poznámkový aparát, jímž by se přehledně a funkčně odkazovalo. Způsob uvádění bibliografické citace v závorce – a to ne vždy přesně a důsledně – rozhodně nestačí a autor si měl být lépe vědom, jak zásadní knihu vytváří a jaký vliv má. Věčná škoda, že knize chybí kompletní soupis bibliografie LK, včetně seznamu sekundární literatury, která se ke Kunderově tvorbě vztahuje. Byl by to samozřejmě další obrovský kus práce, ale informační zdroje jsou a u podobné publikace by to mělo být dnes automatickou součástí. Zbytek kritiky pak směřujeme k redakci svazku, neboť absence rejstříků je trestuhodná (rejstříky snadno generuje příslušný textový software). A nakonec: objektivně vzato chyb vzniklých nepozorností či banálním omylem není na těch více než osmi stech stranách mnoho, avšak jsou tam, naprosto zbytečně a všimneme si jich pokaždé (týká se to např. i popisků u některých fotografií v příloze). Bylo by nešťastné, kdyby měl z ní zůstat dojem, že je to publikace vytvořená rychle a s nepozorností. Není to nedostatek zásadního charakteru a proto jej lze přejít, ale je to i tak škoda, neboť Bořivoj Srba nám předložil knihu nesmírně poctivou a velkorysou.

Libor Vodička